

21 MAGYAR,

**AKI FORRADALMASÍTOTTA
A PSZICHOLÓGIÁT**

SZERKESZTETTE:

KÖVÁRY ZOLTÁN - PAPP-ZIPERNOVSZKY ORSÓLYA

21 magyar, aki forradalmasította a pszichológiát

Szerkesztette: Kőváry Zoltán – Papp-Zipernovszky Orsolya

© Bányai-Nagy Henriett, Bárdos Katalin, Borgos Anna,
Csabai Márta, Danics Zoltán, Kéri Ibolya, Klinovszky Andrea,
Kovács Petra, Kovai Melinda, Kőváry Zoltán, N. Kollár Katalin,
Narancsik Gabriella, Nyerges Katalin, Palatinus Zsolt,
Papp-Zipernovszky Orsolya, Péley Bernadette, Soponyai-Nagy Krisztina,
Szokolozscky Ágnes, Takács Mónika, Verebélyi Kincső, 2024

Szerkesztette: Illényi Balázs

Lektorálta: Pléh Csaba

Borító- és könyvterv, nyomdai előkészítés: Sólyom Melinda

HVG Könyvek, Budapest, 2024

Kiadóvezető: Budaházy Árpád

Felelős szerkesztő: Tanács Eszter

www.hvgkonyvek.hu

ISBN 978-963-565-542-7

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet vagy annak részleteit
tilos reprodukálni, adatrendszerben tárolni, bármely
formában vagy eszközzel – elektronikus, fényképeszeti
úton vagy más módon – a kiadó engedélye nélkül közölni.

Kiadja a HVG Kiadó Zrt., az 1795-ben alapított

Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülésének tagja.

Felelős kiadó: Szauer Tamás

Nyomta és kötötte az Alföldi Nyomda Zrt., Debrecen

Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

21 MAGYAR

AKI FORRADALMASÍTOTTA A PSZICHOLÓGIÁT

**SZERKESZTETTE:
KÖVÁRY ZOLTÁN - PAPP-ZIPERNOVSZKY ORSOLYA**

TARTALOM

<i>Előszó</i>		6
RANSCHBURG PÁL	A MAGYAR PSZICHOLÓGIA ALAPÍTÓJA <i>Szokolszky Ágnes</i>	8
HOLLÓS ISTVÁN	A „JÓSÁGOS” ANALITIKUS <i>Takács Mónika</i>	16
CSÁTH GÉZA	<i>Kőváry Zoltán</i>	22
FERENCZI SÁNDOR	A PSZICHOANALÍZIS FENEGYEREKE <i>Kovács Petra</i>	24
KOVÁCS VILMA	<i>Borgos Anna</i>	32
RÉVÉSZ GÉZA	A ZENEPSZICHOLÓGIA ÉS A TEHETSÉGGONDOZÁS HAZAI MEGTEREMTŐJE <i>Palatinus Zsolt</i>	34
RENÉ SPITZ	A PSZICHOANALITIKUS CSECSEMŐKUTATÁS ÚTTÖRŐJE <i>Péley Bernadette</i>	40
HERMANN IMRE	A MEGKAPASZKODÁSI ÖSZTÖN FELFEDEZŐJE <i>Nyerges Katalin</i>	48
HERMANN ALICE	<i>Borgos Anna</i>	56
SZÉKÁCS-SCHÖNBERGER ISTVÁN	<i>Danics Zoltán</i>	58
JACOBI JOLÁN	AZ ELSŐ HAZAI JUNGIÁNUS <i>Narancsik Gabriella</i>	60
RÓHEIM GÉZA	A FELFEDEZŐ <i>Verebélyi Kincső</i>	68
FRANZ ALEXANDER	A PSZICHOSZOMATIKA ÉLHARCOSA <i>Csabai Márta</i>	76
THERESE BENEDEK	<i>Csabai Márta</i>	82

SZONDI LIPÓT	A SORSANALÍZIS MEGALKOTÓJA <i>Kőváry Zoltán</i>	84
BÁLINT MIHÁLY	A SZERETET ŐSFORMÁINAK ANALITIKUSA <i>Kőváry Zoltán</i>	92
BÁLINT ALICE	<i>Borgos Anna</i>	102
MARGARET MAHLER	A KORAI ÉNFEJLŐDÉS VILÁGHÍRŰ KUTATÓJA <i>Péley Bernadette</i>	104
BÉKÉSY GYÖRGY	A NOBEL-DÍJAS HALLÁSKUTATÓ <i>Szokolszky Ágnes</i>	110
KARDOS LAJOS	A PSZICHOLÓGIAI KUTATÁS ÉS OKTATÁS MEGMENTŐJE <i>Szokolszky Ágnes</i>	116
MÉREI FERENC	A „TANÁR ÚR” <i>Kovai Melinda</i>	122
POLCZ ALAINE	A HALÁL MEGSZELÍDÍTŐJE <i>Klinovszky Andrea, Papp-Zipernovszky Orsolya</i>	134
GRASTYÁN ENDRE	AZ AGYFIZIOLÓGUS <i>Szokolszky Ágnes</i>	142
LISSÁK KÁLMÁN	<i>Szokolszky Ágnes</i>	148
ÁDÁM GYÖRGY	<i>Szokolszky Ágnes</i>	150
LUX ELVIRA	A SZEXUÁLPSZICHOLÓGIA NAGYASSZONYA <i>Kéri Ibolya, Soponyai-Nagy Krisztina</i>	152
VIRÁG TERÉZ	A TRANZGENERÁCIÓS TRAUMAÁTADÁS VIZSGÁLATÁNAK ÚTTÖRŐJE <i>Bárdos Katalin</i>	158
CSÍKSZENTMIHÁLYI MIHÁLY	A POZITÍV PSZICHOLÓGIA ATYJA <i>Bányai-Nagy Henriett</i>	166
RANSCHBURG JENŐ	A „NÉPTANÍTÓ” <i>N. Kollár Katalin</i>	174
	<i>A kötet szerzői</i>	180
	<i>Jegyzetek</i>	184
	<i>Név- és tárgymutató</i>	206

ELŐSZÓ

A pszichológia magyarországi történetét válságok, felívelések és hanyatló periódusok, példaértékű és sokszor drámai sorsok szövik át. Ebből legtöbbet talán a több mint két évtizeden át tartó klasszikus pszichológiai időszakát kutatták – ennek fontos műhelye volt a Budapesti Iskola, amelynek alapítója, a kötetünkben is sokat emlegetett Ferenczi Sándor nemcsak közvetlen munkakapcsolatban, hanem szoros barátságban is állt Sigmund Freuddal –, ám a teljes pszichológiatörténetnek máig csak részleteit dolgozták fel az utókor számára. Ezek a munkák is (amelyek mások mellett e könyv lektorának, Pléh Csabának, illetve több fejezet szerzőjének, Szokolszky Ágnesnek a nevéhez kötődnek) elsősorban a szakmának, nem pedig az érdeklődő nagyközönségnek szólnak. Ezért a mai olvasók közül csak kevesen látják a maga teljességében, hogy milyen gazdag és sokszínű hagyománya alakult ki idehaza a 20. század elejétől a lélektannak, milyen nagyívű, sokszor nemzetközi jelentőségű életművek jöttek létre, és azok hogyan befolyásolták a tudomány alakulását.

Napjainkban minden pszichológia iránt érdeklődő találkozik a transzgenerációs elméletekkel, de csak kevesen tudják, hogy

ez a téma már egy évszázaddal ezelőtt élénken foglalkoztatta a magyar kutatókat. Az is alapvetés, hogy drámai hatásokkal jár, ha a kisgyermeket elválasztják az édesanyjától, de alig ismert annak története, miként fedezte ezt fel egy magyar pszichológus. E kötet segít abban, hogy arcokhoz, nevekhez és élettörténetekhez tudjunk kötni ismert fogalmakat és meghatározó elméleteket – az östöréstől a Szondi-teszten át a flow-élményig. Megelevenednek ikonikus helyszínek, műhelyek és módszerek, mint például a lipótmezei Sárga Ház, a pszichoanalízis Budapesti Iskolája vagy a Mérei-féle csoportozás.

Kiderül az is, milyen jelentős szerepet játszottak a magyar pszichológia történetében a tudományos pályán gyakran háttérbe szoruló nők – mások mellett Jacobi Jolán, Bálint Alice, Margaret Mahler, Polcz Alaine vagy Lux Elvira. Ki saját jogán, ki egy híres analitikus feleségeként nyújtott kiemelkedő szellemi teljesítményt. De olyan kérdésekre is választ kapunk, hogy miért volt annyira erőteljes a 20. század első felében a pszichológia, pszichoanalízis (legjobb) művelőinek elvándorlása az országból, vagy hogyan kellett a tudományterület képviselőinek lavírozniuk a Rákosi- és Kádár-

érában, hogy meg- és átmentsék a szakmát egy jobb korba.

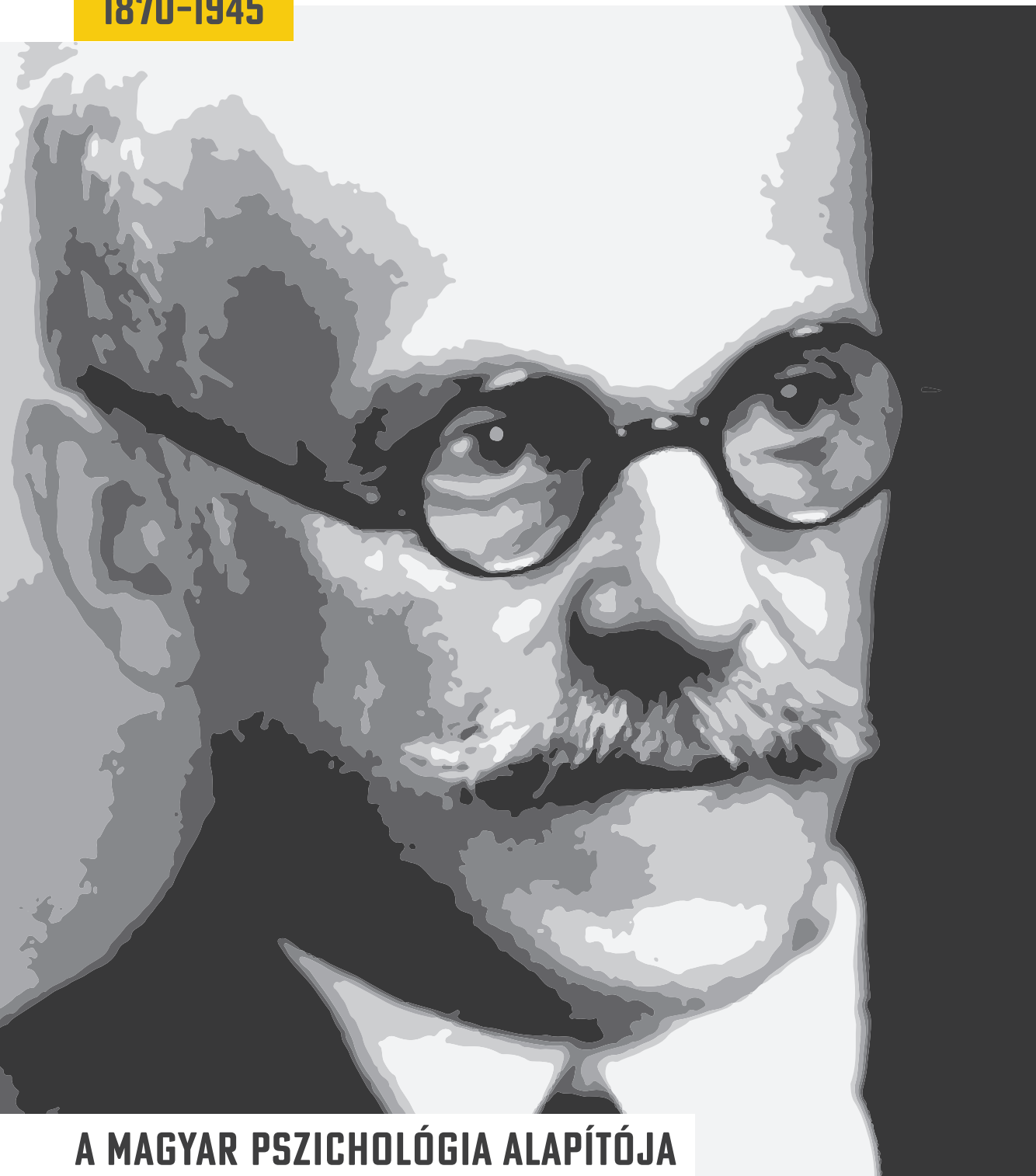
Célunk volt, hogy a lehető legátfogóbb képet nyújtva olyanok munkásságát hozzuk testközelbe, akik a szűkebb szakmai köze- gen túl is hatást gyakoroltak arra, miként gondolkodunk az emberről, önmagunkról. A kiválasztott huszonegy tudós, gyakorló pszichiáter, pszichoterapeuta és pszichológus között vannak fontos tudományszervezők (mint Ranschburg Pál vagy Kardos Lajos), kísérletező tudósok (például Grastyán Endre vagy Békésy György), iskola-teremtők (így Ferenczi Sándor és Mérei Ferenc), egyes szakterületek megalapítói (köztük Franz Alexander és Róheim Géza), nagy elméletalkotók (Szondi Lipót, Margaret Mahler vagy Csíkszentmihályi Mihály) és nagy hatású tudomány-népszerűsítők (mint Lux Elvira vagy Ranschburg Jenő).

A kötet fejezetei a szakmai pályafutás legfontosabb állomásain túl mindannyiszor feltárnak izgalmas magánéleti vonatkozásokot is. Az apró, de jellemző történeteknek hála, emberi oldalukról is megismerhetjük a pszichológia nagyjait. Olyan kuriózumokat tudhatunk meg például, hogy miként futott össze Hermann Imre és Bálint Mihály egy kapualjban, miközben mindkettőjüket

üldözték a fajvédők; miért rohant azonnal a vívóterembe Róheim Géza, amikor haza-érkezett a pápuák földjéről; miről beszélgetett az analízis során Franz Alexander Al Caponéval; mi köze Szondi Lipótnak Dosztojevszkijhez és Mózeshez; miért szállított Békésy György az aktatáskájában emberfejeket a villamoson; hogy vitték közelebb a pszichológiához Csíkszentmihályi Mihályt a repülő csészealjak; vagy hogy milyen módon tesztelte az anyai érzelmeket Ranschburg Jenő. A sokszínűség és szakszerűség garanciája, hogy az egyes fejezetek megírására olyan szakembereket kértünk fel, akik – családtagként, munkatársként vagy barátként – közelről ismerték a „főszereplőt”, vagy régóta foglalkoznak az illető munkásságával.

Reményeink szerint a kötet szélesebb körben is ismertté teszi a pszichológia magyarországi történetének jelentős állomásait és azoknak az életművét, akik nélkül bajosan beszélhetnénk ma lélektanról hazánkban. A közönség pedig a szakmai művelődés mellett szellemi izgalmat és érdekfeszítő olvasmányt is találhat a következő oldalakon megelevenedő élettörténetekben.

1870-1945

A MAGYAR PSZICHOLÓGIA ALAPÍTÓJA

RANSCHBURG PÁL

▶ elme- és idegyógyászat ▶ orvosi pszichológia ▶ kísérleti pszichológia ▶ gyógypedagógiai pszichológia ▶ homogén gátlás ▶ olvasás-, írás- és beszédzavarok ▶ Magyar Pszichológiai Társaság

Munkássága egyaránt volt kiemelkedő és úttörő az elme- és ideggyógyászat, valamint a kísérleti pszichológia és a gyógypedagógiai lélektan területén. Nevéhez fűződik egyebek mellett a homogén gátlás – a „Ranschburg-jelenség” – felfedezése, valamint az olvasás-, írás- és beszédzavarok nemzetközileg is jelentős vizsgálata. A magyar pszichológia megalapozásához a Magyar Pszichológiai Társaság alapító elnökeként és sok egyéb módon is hozzájárult.

Ha volt a „magyar pszichológiának” alapítója, akkor a szakma Ranschburg Pált tekintheti annak. Élete során mindig határokat lépett át. A kiegyezés után néhány évvel Győrben született fiúnak elsőként kulturális értelemben kellett szemléletet váltania. Sokgenerációs rabbicsaládból származó édesapja, a győri rabbiként megbecsült Ranschburg Salamon ugyanis a hittolerancia és az asszimiláció jegyében a fiait, köztük Pált is, a győri bencés gimnáziumba íratta be. Mivel a környezetéből hozta a tudomány szeretetét és az emberek szolgálatának vágyát is, ezért a középiskola után a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem orvosi karát választotta, ahol 1894-ben szerzett diplomát. Pályafutását Ranschburg orvosként kezdte, és bár idővel érdeklődése más irányokba is fordult, az orvostudomány

művelése, csakúgy, mint a betegek gyógyítása, egész életét végigkísérte.¹

Az egyetemről kikerülve a Laufenauer Károly vezette elme- és gyógytani tanszék fizetetlen gyakornoka lett, és bekapcsolódott a tudományos kutatásokba az ideg- és elme- és ideggyógyászat területén. 1898-ban hosszabb tanulmányutat tett Németországban, Franciaországban és Svájcban, amelynek során közelről megismerkedhetett a modern pszichológia egyik „atyjával”, Wilhelm Wundt híres lipcsei pszichológiai laboratóriumával is.

Hazatérése után Ranschburg Pál folytatta orvosi tevékenységét. A budapesti szabadkőműves alapítású Charité Poliklinika – ahol ingyenesen kezeltek rászoruló gyermekeket – 1911-ben meghívta az idegosztály vezető főorvosának. Az első világ-

háborúban perifériás idegsérültek műtéteit irányította a Révész utcai kórházban. Szakmai érdemeit vöröskeresztes és Polgári Hadi Érdemkereszttel, majd rendkívüli egyetemi tanári címmel ismerték el 1917-ben. Orvosi tevékenységének fő terepe akkor és még hosszú időn keresztül a budapesti Apponyi Poliklinika idegosztálya volt, ahová 1916-ban került. Itt a fekvőbetegrészelég és a kiterjedt ambulancia mellett kutatólaboratóriumot is kialakított az elmekórtani jelenségek vizsgálatára. 1924-ben a népjóléti miniszter magyar királyi egészségügyi főtanácsosnak nevezte ki, ebben a minőségében támogatta az elmeosztályok korszerűsítését.

Ranschburg a pszichoszomatika hosszú ideig mellőzött alapelvét tekintette munkája fundamentumának, fenntartva, hogy „a pszichés jelenségek az orvostudományból ki nem küszöbölhetők”.² Ő tanított hazánkban először orvosi pszichológiát orvosegyetemen. E téren kifejtett munkássága meghatározó volt az elmeorvosok korabeli egyoldalú, neurológiai-redukcionista nézeteket valló irányzataival szemben.

A MAGYAR KÍSÉRLETI PSZICHOLÓGIA KEZDETEI

Ranschburg Pál tudományos tehetsége és ambíciója a kezdetektől megmutatkozott. Korai tudományos közleményei egyebek mellett az akkor elterjedt terápiás megközelítések bemutatásával és értékelésével foglalkoztak, köztük a divatban lévő hipnózissal. Érdeklődése azonban hamarosan

A Psychophysiológiai Laboratóriumban a vizsgálatok egy típusa során szó- és számsorokat kellett felidézniük a vizsgálatban részt vevőknek.³ Ezeket elemezve Ranschburg kimutatta, hogy az egymáshoz hasonló (homogén) elemeket tartalmazó sorozatok felidézése nehezebb, mint az eltérő elemeket tartalmazó sorozatoké. A homogén gátlás kifejezés azt a jelenséget írja le, amikor a hasonló elemek egyidejű megtanulása felidézési nehézségeket okoz. De egyfajta asszimilációs folyamatként Ranschburg jóval általánosabban is értelmezte: „a már készebb tudattartalom mindig hajlandósággal bír a kevésbé kész, hozzá hasonló új tartalmat magába olvasztani vagy legalább is ily irányban befolyásolni, miközben ő maga erőben s készségben

a Wundt intézetében megismert módszeres mérés és kísérletezés, valamint az emlékezet témakörének kutatása felé fordult. Önálló tudományos munkája nagy lendületet kapott, amikor 1899-ben saját kezdeményezésére létrehozta Psychophysiológiai Laboratóriumát az orvosi egyetem épületében. A laboratórium felszerelése nem lett volna lehetséges, ha azt egy jelentősebb adomány nyal nem segíti Ranschburg egy gyógyult betege. A tudós orvos itt fejlesztette ki saját, később elterjedten használt vizsgálati eszközét, a mnemométert (amely felidézendő elemeket kontrolláltan megjelenítő készülék volt), és folytatta azokat a kutatásokat, amelyek a *homogén gátlás* jelenségének leírásához, illetve az erre épülő általános mentális működési „törvény” megfogalmazásához

gyarapszik.”⁴ 1911-es könyvében ezt a felejtési magyarázatot állította szembe Freud érzelmi alapú felejtéselméletével, amelyben a feledékenység oka az elfojtás. A homogén gátlás komplex jelenség, amelynek pontos természete és működése nemzetközi kutatásokat és vitát generált még az 1960–1970-es években is. Említése a szakirodalomban ma is előfordul, jóllehet kikezdetlensége ellenére máig nincs egyértelmű magyarázata. Gyakorlati jelentőségét azonban felismerte a pedagógia és a gyógypedagógia; a diszlexiások írni-olvasni tanításakor például elkerülik, hogy a hasonló betűket (mint b, d, p) időben egymáshoz közel kelljen elsajátítani.

HOMOGEN GÁTLÁS

vezettek. A homogén gátlásra vonatkozó kutatások alapozták meg Ranschburg nemzetközi hírnevét.

A GYÓGYPEDAGÓGIAI ÉS PSZICHOLÓGIAI MAGYAR KIRÁLYI LABORATÓRIUM

Az első laboratórium nem volt hosszú életű, mert 1902-ben kényszerűen el kellett hagynia az orvostudományt, miután az intézmény tagjai közül néhányan kifogásolták a kutatóműhely működését és gátolták Ranschburg tudományos előrehaladását. Ennek hátterében a kísérleti pszichológiával szembeni orvoskari szembenállás mellett antiszemita nézetek is szerepet játszhattak. A kiválás

után Ranschburg egy helyiséget kapott a siketnémák VII. kerületi intézetében, hogy saját laboratóriumot tudjon működtetni. A tudományos műhelyt 1904-ben keretei közé fogadta a Gyógypedagógiai Intézet, 1906-tól pedig államilag elismerten működött a gyógypedagógiai intézményrendszer részeként, immár Gyógypedagógiai és Pszichológiai Magyar Királyi Laboratórium néven. Ezzel sajátos helyzet jött létre, amely Magyarországon hosszú időre összekapcsolta a kísérleti pszichológia és a gyógypedagógia fejlődését. A kutatások Ranschburg gyermektanulmányozás és gyermekjólét iránti elkötelezettségét is tükrözték. Több mint huszonöt éven át irányította a laboratóriumot, amely a magyar lélektan korabeli fő tudományos műhelyévé vált.

Ranschburg 1912-ben megfogalmazta céljait: „Mindig szem előtt tartandó a hármas cél: a tudomány becsületes szolgálata, az elméleti kutatás hasznosítása a pedagógia, gyógypedagógia és pszichiátria gyakorlati céljai körül – és mindez a magyar tudomány hírnevének emelésével a külföldi tudományos fórumok előtt.”⁵ Mindhárom cél teljesült. Ranschburg további új vizsgálóeljárásokat dolgozott ki, mérőkészülékeket tervezett és készített (például tudatfantom, tachisztoszkópos vetítőkészülékek, craniokephalograph, tökéletesített stopperóra). A laboratóriumban asszisztensek, tanítványok, kollégák sokasága dolgozott. Önkéntesen csatlakozó munkatársainak fizetését Ranschburg a magánrendeléséből származó jövedelméből finanszírozta.

A kutatások középpontjában az érzékelés, a figyelem és az emlékezetvizsgálatok

áltak, de sokat foglalkoztak az ép és a fogyatékos (akkori szóhasználattal „normális, szub- és szupernormális”) gyermeki elme működésével is. A fogyatékos értelmű és érzékszervű, valamint az „erkölcsileg fogyatékos”, züllött gyermekek gyógypedagógiai-orvosi diagnosztikája és terápiája is Ranschburg munkássága nyomán indult meg Magyarországon. Jelentős figyelem irányult az olvasás, az írás és számolás kísérletes vizsgálatára. Úttörő jellegű kutatások folytak a különböző képességek – például az akkor *legaszténiának* nevezett „olvasási gyengeség” (mai kifejezéssel: diszlexia) feltérképezése terén. Ezek a vizsgálatok a ma-guk korában nemzetközi szinten is az elsők között voltak és máig irányadó, komplex szemléletmódot képviseltek a beszéd- és olvasásfejlődés értelmi, érzelmi és társas összefüggéseinek tanulmányozásában.

„Az ideálisan normális ember csak mester-séges csiszolat, amelyet a természet még nem alkotott, de amelyet megközelíteni mintha minduntalan megkísérelne. Ideál, amelyet helyes, ha minduntalan magunk elé képzelünk, s mely felé törek-szünk, de mellyel egyenlőnek se magunkat, se embertársunkat ne képzeljük.”⁶

Ranschburg szerteágazó nemzetközi kapcsolatainak köszönhetően a laboratóriumot külföldi tudósok is látogatták. Ebben a termé-

keny kutatói közösségben meghatározó volt a magyar professzor személyes hatása, példamutatása. Sok, később jelentőssé váló kutatót inspirált, akik tanítványként, munkatársként vitték tovább szellemiségét. Ilyen volt többek között Harkai Schiller Pál, Révész Margit, György Júlia, Vértes O. József, Schnell János és Szondi Lipót is. Utóbbi pályakezdő éveit az Apponyi Poliklinikán és a Gyógypedagógiai és Pszichológiai Laboratóriumban, Ranschburg mellett töltötte.

A MAGYAR PSZICHOLÓGIAI TÁRSASÁG MEGALAPÍTÁSA

Ranschburg német, francia és magyar nyelven megjelent tudományos közleményeinek száma meghaladta a kétszázat. Az 1923-ban napvilágot látott kétkötetes *Emberi elme* című összefoglaló művében elemezte a két évtized alatt született eredményeket. Kutatásainak hozadéka, hazai és külföldi kongresszusokon tartott előadásai széles körben ismertté tették nevét. Amikor 1935-ben a londoni II. Nemzetközi Neurológiai Kongresszuson betegsége miatt Kaufman Irén képviselte, a kutyás kísérleteiről híres, Nobel-díjas Ivan Pavlov – aki szintén résztvevő volt – odalépett hozzá és kifejezte sajnálkozását, hogy nem találkozhat Ranschburggal. Mint elmondta, a magyar tudós „Reflexologie und Psychologie” című, 1932-ben megjelent munkáját személyesen szeretne volna megvitatni vele.⁷

Ranschburg Pál legendás munkabírását és elkötelezettségét mutatja, hogy főorvosi tevékenysége, tudományos munkája és

magánrendelése mellett nemcsak a laboratóriumot irányította, hanem az állami fővárosi gyógypedagógiai intézetek orvosi felügyeletét és egészségügyi főtanácsosi feladatait is ellátta. Mindemellett meghatározó módon vett részt a formálódó magyar pszichológiai közéletben is. A hazai pszichológia mint önálló, az orvostudományról és a filozófiáról leszakadó tudományterület és szakma fórumai a pályájának kezdetekor még nem léteztek.

Ranschburg egyrészt saját tudományos munkájával tört utat a lélektan fejlődésének és elismertetésének, másrészt tekintélyével és kapcsolatrendszerével részt vett a szakmai közélet színtereinek létrehozásában és működtetésében.

Alapító és vezetőségi tagja volt az 1906-ban alakult Magyar Gyermektanulmányi Társaságnak, és ő vezette ezen belül a Kísérleti Szakosztályt. Aktív tagja volt a Magyar Gyógypedagógiai Társaságnak, amelyet 1922-ben Tóth Zoltán hozott létre. Részt vett 1928-ban a Magyar Pszichológiai Társaság megalakításában, és annak három évig elnöke, majd örökös tiszteletbeli elnöke lett. Azt is Ranschburg indítványozta, hogy hozzanak létre lélektani folyóiratot. Ennek a törekvésének eredményeként indították útjára, szintén 1928-ban, a *Magyar Pszichológiai Szemlé*t, amelynek alapító szerkesztője lett.

ELISMERÉS ÉS KIREKESZTÉS KERESZTTÜZÉBEN⁸

A hazai lélektan egyik legnagyobb formátumú és legszélesebb területen munkálkodó alakjaként Ranschburg Pál szellemi és emberi hagyatékát orvosok, pszichológusok és gyógypedagógusok sokasága vitte tovább. Számos külföldi tudományos akadémia, egyesület és egyetem választotta tagjai és dísztagjai sorába, köztük a Francia Tudományos és Művészeti Akadémia. Hazai elismerésének csúcspontjaként a laboratórium megalapításának negyedszázados jubileumán, 1929-ben tiszteletői és tanítványai ünnepséget rendeztek, ahol Ranschburg magas kormányzói kitüntetést kapott.

Sokak számára volt példaadó az általa képviselt emberi mérce is. Törekvéseinek mozgatórugóit jól tükrözte az, ahogyan 1897-ben a szabadkőműves Demokrácia páholy tagjainak sorába felvételekor válaszolt az obligát kérdésre: „Mit keres Ön közöttünk?” „Igaz idealizmust, amit eddig odakünn közös célok szolgálatában nem találtam. A szép, a jó, az igaz szolgálatát. Barátságot és szeretetet, melyet az érdekek harca nem zavar meg” – fogalmazott Ranschburg.⁹ Családja egyik képviselője volt annak a magyar nemzeti liberalizmus keretei közé beilleszkedő zsidó szellemi magatartásnak, amely „magas műveltséget igénylő szakszerű tudásra kötelez, amely elmélyült hittel segíti elő a kölcsönös tiszteleten alapuló együttélést a befogadó ország vallásával és kultúrájával”, és amelynek része volt a hazaszeretet is.¹⁰

A baloldali radikalizmustól magát távol tartó Ranschburg Pált orvosi magatartása és zsidó mivolta miatt a Tanácsköztársaság hónapjai alatt atrocitás érte. 1919 áprilisában ugyanis a proletárdiktatúra zsidó túszokat ejtő egyik akciójában különösebb vád nélkül letartóztatták, pusztán arra hivatkozva, hogy volt tisztek járnak a rendelőjébe. Bár hamar elengedték, féltő volt, hogy újra elfognák, ezért elfogadta az orvos, báró Korányi család felajánlását, és néhány hétre titokban náluk húzta meg magát. Korányiék asszimilációs példáját mintának tekintve családjával együtt ő is megkeresztelkedett 1919. augusztus 31-én. Ezt követően 1919 őszén – immár az ellenforradalmi kormányzat részéről – felszólították a laboratórium zsidó tagjait, hogy hagyják el a tudományos műhelyt. Ranschburggal együtt ekkor távozott Szondi Lipót és Kaufman Irén, a többi munkatárs pedig szolidaritásból szintén felmondott. Ennek hatására végül mindenkit visszavettek, de Ranschburgot később többször felszólították, hogy jelöljön ki maga helyett nem zsidó utódot laboratóriuma vezetésére.

Ezt az időszakot végül átvészelte, és az általa alapított műhely olyan, később fontos intézmények elődjévé vált, mint az 1929-ben Schnell János által létrehozott Állami Gyógypedagógiai, Nevelési és Pályaválasztási Tanácsadó (ennek utódja a mai Fővárosi Pedagógiai Szakszolgálat) vagy a Magyar Tudományos Akadémia keretén belül 1965-ben megalakított Pszichológiai Intézet.

Ranschburgot 1938-ban ugyan a keresztény orvosok közé sorolták, ám az 1939-es második zsidótörvény fojtogató

légkörében mégis nyugdíjazását kérte. Az Apponyi Poliklinikán folytathatta kutatómunkáját, de 1943-ban ez a lehetőség is megszűnt. A zsidókra vonatkozó korlátozó rendelkezések alóli mentesüléshez 1944-ben már sem az első világháborúban elnyert II. osztályú Polgári Hadi Érdemkeresztje, sem Endre fia bronz Vitézségi Érme nem volt elegendő. A felvett kereszttség pedig csak 1919. augusztus 1-je előtti dátummal számított volna, augusztus 31-ét már nem fogadták el.

Orvostársai mindazonáltal kitartóan küzdöttek a zsidótörvények hatálya alóli mentesítéséért. A budapesti egyetem 1944 júliusában felmentő igazolással látta el, hogy ne kelljen viselnie a megkülönböztető jelzést. Ennek ellenére fiait munkaszolgálatra vitték, őt magát pedig diszkréten figyelmeztették, hogy deportálására bármikor sor kerülhet. A külföldre menekülés lehetőségét is felajánlották számára, de a lehetőséget nem fogadta el, mert, mint mondta: életét és munkásságát a magyar kultúra szolgálatának szentelte, ezért itt kíván meghalni.

„Reményilem, magyar földben fogok pihenni

– melynek híven szüleimtől, tanítóimtól

és tanáraitól átvett tanítása és nevelése révén

[...] már alkatilag is utolsó lehettemig szerel-

mese voltam, s melynek szolgálatát életem

legelsőbbrendű feladatának éreztem”

– írta végrendeletében, 1941-ben.¹¹

Halála tudományos és emberi kvalitásaihoz képest méltatlan körülmények között, 1945. január 12-én, Budapest felszabadítása előtt egy hónappal, egy szálloda pincéjében következett be. Az ismétlődő figyelmeztetések hatására ugyanis 1944 augusztusában a hatóságok szeme elől feleségével együtt az Astoria közelében fekvő Pannónia Szálló alagsorában rejtőzött el, amit régi páciense, Pelczmanné Glück Maca, a hotel tulajdonosa ajánlott fel.¹² Utolsó napjaiban Szent Pál leveleinek olvasásában mélyedt el, és Harkai Schiller Pál egy tanulmányának véleményezésén dolgozott.

Ranschburg Pál egyedülállóan komplex, integratív, a magyar pszichológia alakulását döntően meghatározó munkásságában összefonódtak az orvoslás, az elmeorvoslás, a kísérleti pszichológia, a gyógypedagógiai pszichológia, a gyermeklélektan, a gyermek-

védelem elméleti és gyakorlati feladatai. Nézetei ma is sok tekintetben aktuálisak, útmutatóak, miként életének sokirányú üzenete is.

FONTOSABB MŰVEI:

„Über Hemmung gleichzeitiger Reizwirkungen”, 1902

A gyermeki elme fejlődése és működése, különös tekintettel a lelki rendellenességekre, ezek elhárítására és orvoslására, 1905

Die Leseschwäche (Legasthenie) und Rechenschwäche (Arithmasthenie) der Schulkinder im Lichte des Experiments, 1916

Az emberi elme. I. Az értelem. II. Érzelem, ösztön, akarat, egyéniség, 1923

Az emberi tévedések törvényszerűségei, 1937